

NyS

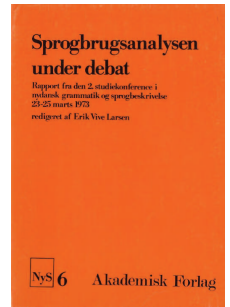
Titel: Sådan kan Deres barn også skrive til Dem

Forfatter: Mette Nordentoft

Kilde: *NyS – Nydanske Studier & Almen kommunikationsteori* 6.
Sprogbrugsanalysen under debat, 1973, s.164-177

Udgivet af: Akademisk Forlag

URL: www.nys.dk

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Mette Nordentoft

SÅDAN KAN DERES BARN OGSÅ SKRIVE TIL DEM ...

Den tekst jeg skal behandle her, kommer en dag i november ind ad brevsprækken i en kuvert med barnets navn. Den er ledsaget af en kontekst, et girokort. Modtager er et barn på 2 år og op til 11 mdr., for Rådet for større Færdselssikkerhed udsender materialet til netop denne gruppe. Det er dog nok forældrene der lukker kuverten op og læser indeholdet.

Nu forsøger jeg som fortolker at beskrive teksten efter modellen på fig.

1. Forsiden begynder som en fiktion. Et anonymt barn er afbildet, det tegner krimskrams. Nedenunder står en sagtekstlig opfordring til at indsætte forældrens egen 2-årige Peter eller Susanne i stedet for det fiktive barn. Krimskramset kan oversættes, og afsenderen har selv formuleret denne oversættelse. Modtageren skal altså udfylde teksten, krimskramset, med sit eget barns angivelige sproglige ytring.

Denne transformation fra fiktivt til reelt barn lettes af afsenderen derved at billedet forestiller et meget venligt barn i et tillokkende miljø - bøger i baggrunden. Opfordringen til at se nærmere på oversættelsen af barnets ytring støttes af det indsatte "børnenes trafikklub", som vækker nysgerrigheden. Man blader om.

Her finder man ganske rigtigt en barnereplik, et barnebrev rettere sagt, som er alment hold og lader sig udfylde med ethvert barn, dog over en vis alder. Allerede overskriften viser at det drejer sig om brevgenren: Kære mor og far .. Vi kan opstille en afsender: et barn, en adressat: dets forældre, og et emne: trafik og trafikbelæring.

Selve brevgenren gør identifikationen med den 2-årige noget problematisk. Andre ting i indholdet peger også på et skolebarn: Jeg ved .. - et lille barn giver ikke udtryk for at det ved noget, det ved det bare. På den anden side ytrer dette barn en ubegrænset tillid til de voksne - dig som passer på mig. Sprogligt er det barnlige udtryk ned gennem hele brevet: ved godt (1 og 4), så som genoptagende fundament (11 og 13), flot (11), finde ud af noget (12),

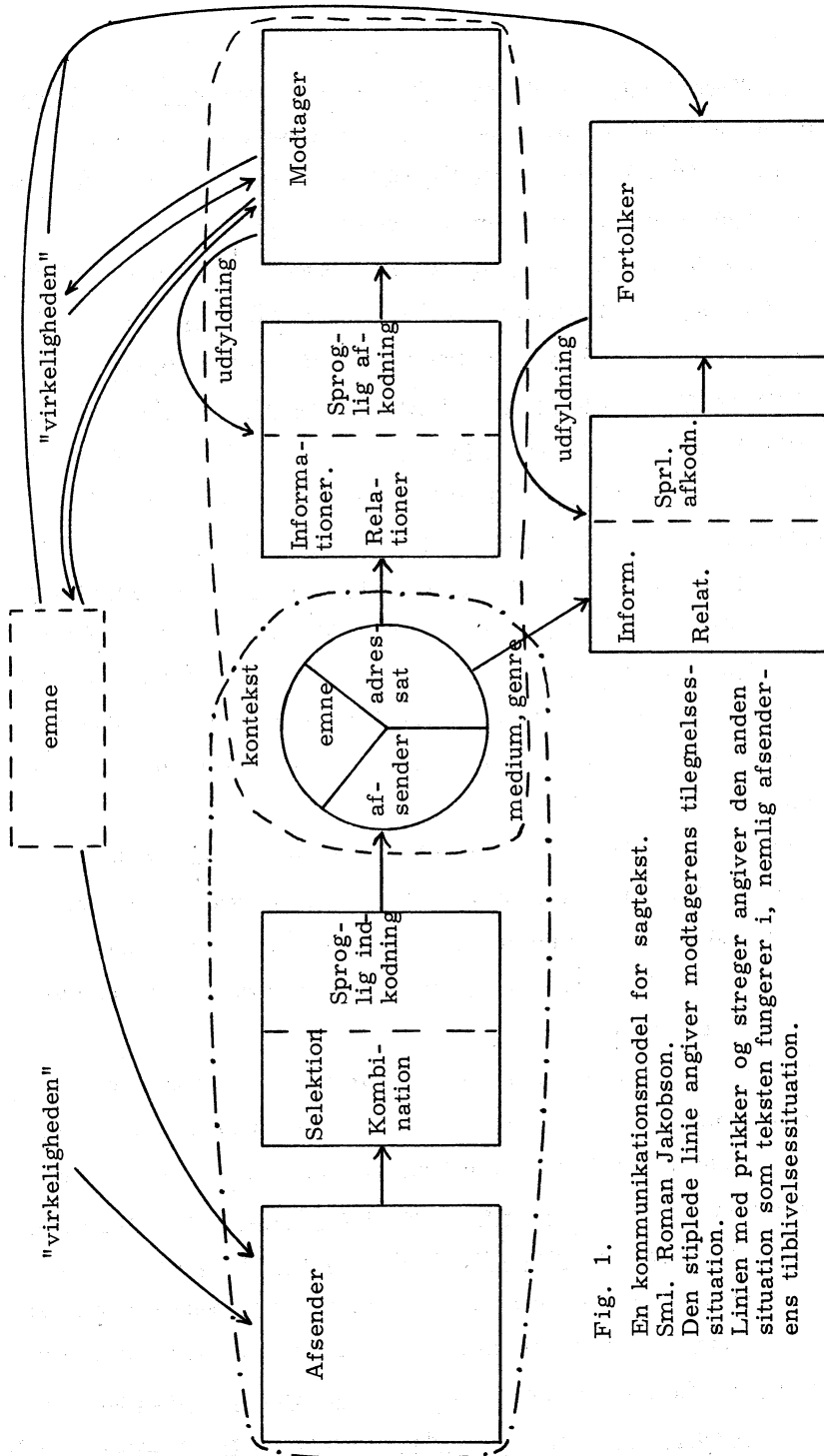

Fig. 1.
 En kommunikationsmodel for sagtekst.
 Sml. Roman Jakobson.
 Den stiplede linie angiver modtagerens tilegnelses-situation.
 Linien med prikker og streger angiver den anden situation som teksten fungerer i, nemlig afsenderens tilblivelsessituation.

og det er alt sammen om .. (16), Vil I ikke nok (18). Kun alt muligt i hele verden (6) peger på det lille barn, de øvrige barneudtryk er ikke specifikke for småbørnssproget. Den emotionelle ladning der kunne ligge i identifikationen med ens egen Peter, er altså kun antydnet ganske let.

De anførte sætninger der udtrykker hvad barnet godt ved, afspejler imidlertid ikke et barns, men forældres aspekt. De kan let omformes til forældre-yringer. Der er dels forældres overvejelser omkring det vanskelige i trafikbelæring: hvor svært I/vi voksne har det (1), hvordan I/vi skal fortælle mig/dig om trafik (2), Nu har I/vi fået dette brev (7). Dels afspejles forældres formaninger til barnet: jeg/du skal passe på ikke at blive kørt over (2-3), trafik kan være farlig (4), jeg/du glemmer desværre så let .. (4-5), fordi jeg/du skal lære så meget .. (5-6), en spændende klub .. (7-8), jeg/du kan lære en hel masse om trafik på en sjov måde (8-9). Sprogligt udtrykkes de voksne her: forældrephaser, sideordnede ledsætninger, årsagssætning (5), infinitivkonstruktion (3). Brevets adressat, forældre, kan altså let af den reelle modtager, forælderen, opleves som afsender for brevet, med barnet som modtager (se fig. 2).

Når forældre således er indsat som fiktive afsendere, har forælderen en god mulighed for at identificere med sig selv. Hvem vil ikke gerne aftegnes som bekymret, belærende og omsorgsfuld, og hvilken forælder vil ikke gerne vedkende sig denne voksne, hyggeligt nedadtalende, let formanende sprogtone i en så velformuleret form.

Går vi videre i brevet, lader det barnet give nogle oplysninger som er rettet til forældrene, og hvis aspekt altså viser at de må stamme fra Rådet for større Færdselssikkerhed. Det er oplysninger om et bodemiddel på forældrenes bekymringer: Klubben hedder Børnenes Trafikklub (10), læs videre om, hvad Rådet for større Færdselssikkerhed skriver på bagsiden (18-19). Disse oplysninger er formet i samme sprognorm som forældrenes ovenfor beskrevne: betingelsessætning (10), følgesætning (16), modalverber for pligt (12) og mulighed (16), forældredudformede replikker til barnet: så kommer postbudet (11), så får jeg/du/det en præmie (13), så jeg/du/barnet kan lære en masse (16-17).

I denne senere del af brevet får vi en ny udfyldning. Den reelle forælder får indholdsmæssigt og sprogligt en mulighed for at identificere sig både med afsenderen: Rådet, og med dets adressat: forældre i almindelighed. Denne identifikation gøres yderligere let derved at Rådet tegner et tiltalende billede af disse forældre der gerne vil have det sjovt sammen med deres barn (17).

	<u>Afsender</u>	<u>Adressat</u>	<u>Emne</u>
I	barn	forældre	trafik(belæring)
II	forældre	barn	trafik
III	Rådet	forældre	Børnenes Trafikklub

(IV)	samfundet)		

Fig. 2

Der er gennem dette fiktive spil med brede identifikationsmuligheder til de idealiserede forældre skabt en indirekte appelfunktion i brevet - forælderen ønsker da rigtignok at udfylde dette omsorgsfulde og hyggelige forældre-billede med sig selv. Denne appel er knyttet nært sammen med informationen om det egentlige emne, og med opfordringen til slut (18-).

Følger man nu opfordringen og blader om til folderens bagside, finder man det tredje trin i overtalelsesstrategien, denne gang i form af en informativ reklame.

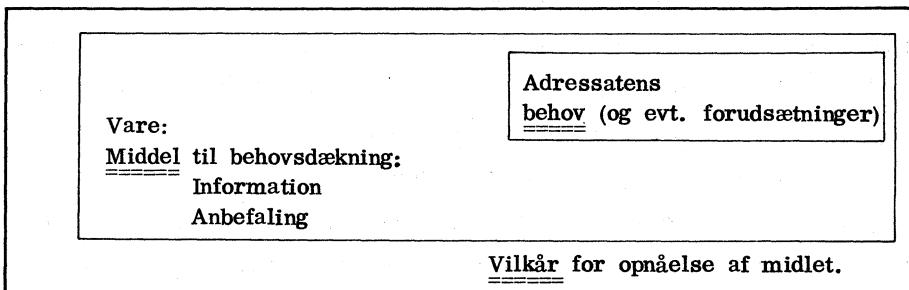

Fig. 3.

Model for en reklametekst. Adressatens behov og midlet der anbefales, dækker hinanden. Vilkårene for midlets opnåelse aftegner adressatens forudsætninger.

Adressaten, forældrene, er allerede skildret ved deres behov som blev etableret af teksten på midtersiderne. Behovene gælder at dække trafikalmi-teten ind og at have det sjovt med barnet. Emnet, Børnenes Trafikklub, bli-ver midlet til opfyldelsen af adressatens behov. Klubbens formål er at lære børnene at færdes rigtigt (3-4). Den vare der tilgodeser dette formål, beskri-ves informationsrigt: Det drejer sig om undervisningsmateriale (5), samle-mappe - billeder, historier, trafikmodeller (8-9), opgave - præmie (11-13). Hovedforudsætningerne for varens levering angives præcist: fylder 3 år (1), kr. 35,00 (14). Varens leveringstidspunkt beskrives udtømmende 3 .. 3½-4-4½ år (7-10). Nærmere forudsætninger for levering: dette særlige girokort (19), de to indmeldelsesfrister (20-22). Forudsætning for opnåelse af præmie er barnets løsning af opgave (11-13).

Nu er information om en vare ikke nok til at kalde en tekst reklame. Hele vejen er oplysningerne da også ledsaget af anbefalinger for varen. Den er tiltalende (moderne pædagogisk 5), den er velegnet (nøje afpasset 6) og billig (kun en tredjedel af de faktiske udgifter 16). Varens egenskaber svarer ikke alene til det opstillede trafikbelæringsønske. Den svarer også til almin-delige menneskers pengepung. Og den opfylder det andet forældrebehov, at have det sjovt med barnet. Det danner da også afrundingen (mange hyggelige stunder .. 24).

Gennem hele stykket går positive sproglige værdimarkører. Om varen: moderne, nøje (6), billeder, historier med association til hyggelige stunder, opmuntring. Om erlæggelse af betaling: kun (16). Tilbudet gælder sagligt Alle børn, men en fortsat emotionel identifikation med ens eget barn tilbydes direkte i Deres barn (24) og indirekte i småord omkring forældre-børn-sam-været: lille (11 og 13), sely (12). - Varebeskrivelsen er altså ledsaget af både indholdsmæssige og sproglige overtalelsesmidler.

I det afsnit der beskriver forældrenes ulejlighed med at få betalt i rette tid, omtales disse forældre ikke som agens-verbalsubstantiv Indmeldelse (14, 16, 20), passiv foretages (14), infinitiv-konstruktion ved at indsende (14). Dette traditionelle, officielle sprogtræk bevirker her at kravet til forældrene

ikke stilles for pågående, og kravet ledsages da også af den formildende omstændighed helst (22). Kunden udfordres ikke unødigt.

Afsenderen tegner sig som officielt organ ved sit fulde navn (12) samt (26) ledsaget af navnet på sin direktør, men også af navnet på den der formodentlig står for folderens udsendelse, Lars Christensen, hvis titel Småbørnskonsulent støtter anbefalingen af varen som velegnet.

Hele den syntaktiske opbygning afspejler myndigheden bag. Blot et par yderligere eksempler på skjult agens ved verbalsubstitutiv: Registreringen .. (18), omfattende ekspedition (20). Her muliggør de at denne myndighed ikke behøver at formulere sig med krav til borgerne - dette er et tilbud: forudsætter (18), Af hensyn til (20).

Rådet tilkendegiver sig også hyggeligere gennem Klubben (Klubbens formål .. 3) og som Vi (23). Rådet trænger sig ikke på med en grov påstand om varens gode virkning - det er blot overbevist om den (23).

Ved dette spil mellem traditionel myndighedsopfattelse og en ikke-påtrængende og venlig garant for varens gode virkning, får teksten en god appellativ balance i holdningen. Forældrene kan stole på tilbuddet, men overfaldes ikke af det. Overtalelsen er sprogligt diskret. Dens hovedfunktion er at tilbuddet nøjagtigt dækker de etablerede forældrebehov.

Et sted anes en tredie afsender bag småbørnskonsulenten og Rådet: Be-løbet er kun .. (16). Samfundet er afsenderen bag Rådet, samfundet betaler hovedparten, og samfundet tegnes positivt fordi tilbuddet tegnes positivt. Sml. IV på fig. 2.

- Nu kan fortolkeren forlade selve teksten og gå ud i den omgivelser, i "virkeligheden", realiteterne bag teksten. "Virkeligheden" definerer jeg ad hoc som den kontekst der ikke er bilag i videste forstand, og som altså ikke nødvendigvis er kendt af afsender og modtager i samme grad eller på samme måde.

Her figurerer en foruroligende børnedødelighed som følge af trafikuheld. Fortolkeren kan ræsonnere over dette: En statistik over børneulykkerne må danne det vigtigste punkt for afsenderen fordi den må være Rådets motiv til

overhovedet at etablere Børnenes Trafikklub. Fortolkeren må altså kunne rekonstruere den reelle afsenders kognitive kort (jf. Tolman og Hayakawa) således:

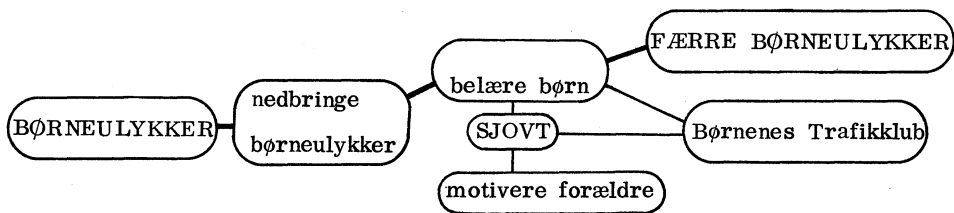

Fig. 4.

Tekstens verbale kort udelukker de tre informationer om børneulykker (fig. 5). Afsenderen har altså foretaget en selektion, og derved ændres kombinationerne i nogen grad (sml. fig. 1).

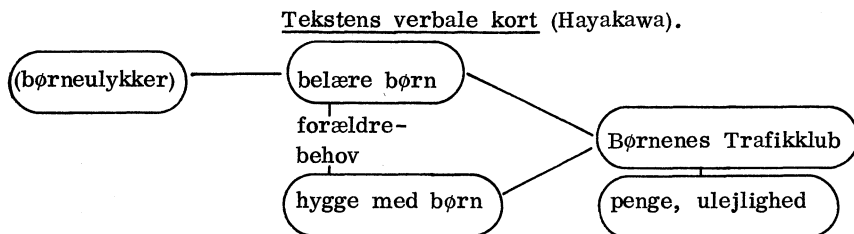

Fig. 5.

Dette vigtige punkt, børneulykkerne som er forudsætningen for hele tekstens tilblivelse, afbildes kun meget sløret i teksten, nemlig i brevet på midtersiderne: pas på ikke at blive kørt over (3), trafik kan være farlig (4), jeg glemmer desværre så let (5). På bagsiden kun antydnet i færdes rigtigt i trafikken (4). Dette kan næppe skyldes at adressaten ikke formodes at have kendskab til børnedødeligheden. En forklaring kan fortolkeren hente uden for tek-

sten og dens kontekst, nemlig i den af samfundet, justitsministeriet, givne bekendtgørelse om Rådets formål: "at propagandere for de eksisterende færdselsregler samt i øvrigt give trafikanterne gode råd og vejledning". Rådet er altså ikke forpligtet til at gøre forældrene opmærksomme på det samfundsmæssigt problematiske i trafikken som årsag til børneulykker. At selve ulykkerne ikke berøres må bero på Rådets eget valg. I det tilsvarende norske materiale gøres der kraftigt opmærksom på faren for børn i trafikken.

Oven på disse iagttagelser fra "virkeligheden" kan fortolkeren nu igen ud fra sin referensramme bygge et ræsonnement. Rådets mål er at nedbringe børneulykkerne inden for den eksisterende trafiks rammer. Rådet vælger det middel at stille forældrene over for den opgave at belære børnene om reglerne for denne trafik.

Opgavesituation ved straf og belønning (efter Lewin).

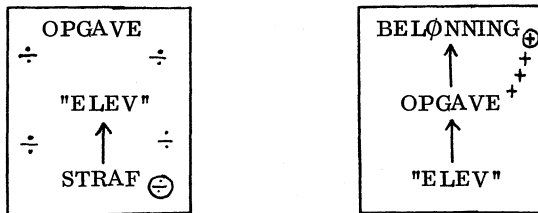

Fig. 6.

Når man stiller nogen i en opgavesituation kan man tilskynde til opgaveløsning enten ved trussel om straf eller ved løfte om belønning. En trussel om straf hvis opgaven ikke løses, kan let føre til at "eleven", forældrene, får en negativ holdning til hele opgavesituationen og viser opgaven fra sig. Truslen ville her lyde: "Børnedødeligheden i trafikulykker er stor - hvis du ikke belærer dit barn kan det let blive dræbt". Også en udlovet belønning i form af: "Hvis du belærer dit barn bliver det ikke så let dræbt" kunne udvirke negativ reaktion hos forældrene, fordi Rådet ikke kan garantere mod børneulykker i den nuværende trafik. Altså vælger Rådet en udlovet belønning

som kun indeholder positive faktorer: "Hvis du belærer dit barn er du en omhyggelig forælder, og I får det sjovt sammen". Derfor udformer Rådet sin folder som en reklametekst, hvor tilbuddet - legematerialet - nøje dækker de behov hos forældrene som teksten selv har opstillet. For at opstille netop disse behov, omsorg og hygge, og for at gøre det nemt for de reelle forældre at identificere sig med de postulerede forældre, etablerer man den lille fiktive leg på midtersiderne: Forældrene smugles ind i deres barns replikker, Rådets tilbud smugles ind i forældrenes aspekt. Og man undgår at vække de negative konnotationer - man undgår at nævne børnedødeligheden.

Alt dette har være fortolkning i fortolkerens fortolkersituation, udvidet med iagttagelser i omverdenen. Udvider fortolkeren nu sin tilegnelse til at omfatte tilblivelsessituationen hos den reelle afsender, kommer et vigtigt spørgsmål vedr. en sagtekst nok til at dreje sig om bevidst strategi, henholdsvis ubevidst afspejling. I dette tilfælde bekræfter afsenderen en strategi bag folderens grundholdning. Småbørnskonsulent Lars Christensen har udtalt, at Rådet ikke har villet drive skrækpropaganda. L.C. tolker Rådets formålsparagraf derhen at det er opgaven at redde børn her og nu. Under et andet samfundssystem ville han propagandere for trafiksikkerhed under de nye vilkår, under en ny formålsparagraf. Rådet vedkender sig altså sin samfundsloyale holdning.

Den nærmere udformning er derimod ikke egentlig strategi. Barnekradserierne på forsiden og oversættelsen på midtersiderne er L.C.s idé omend den er justeret noget under behandlingen i Rådet. Oprindeligt var pjecen udformet i voksensprog, men L.C. har udskiftet med nogle børneudtryk ud fra sin fornemmelse efter mange års arbejde med småbørn. L.C. har i det hele taget ikke lagt noget særligt i formen, bare villet give folk lyst til at tegne deres børn ind.

Et andet motiv har været at man har ønsket at prøve noget andet end i Norge og Sverige hvor den slags materiale laves meget klart og præcist - man har villet prøve noget andet, noget sjovt.

- Udvider man nu fortolkersituationen til også at omfatte den reelle modtagers tilegnelsessituation, kan man gå to veje. Man kan se på forældrenes eget vidnesbyrd om tekstens virkning, og man kan undersøge forældrenes adfærd efter folderens udsendelse. Jeg prøver den første metode: Jeg må selv engang have været den faktiske modtager af denne folder, idet min søn leger med det omtalte materiale. Jeg husker ikke at have set folderen tidligere, men har åbenbart indsendt de 35 kr. Jeg kan rekonstruere tilegnelsessituationen dengang ud fra vore daglige vaner. Jeg vil tro at jeg har stukket ungen folderen med det pæne barn ud, for at få ham til at holde kæft mens jeg studerede girokortet, på hvis bagside alle relevante oplysninger står i koncist myndighedssprog, uden hentydning til børneulykker, men også uden at lokke husarer ind. Jeg har altså brugt girokortet som hovedtekst og folderen som kontekst på en anden måde, end en analyse af folderen selv kan forudse. Der- til kan jeg vidne at vi var i gang med trafikbelæring før vi fik folderen. Mit motiv til at tilmelde drengen til Børnenes Trafikklub har nok mest været hyggelige stunder, et motiv som ikke er berørt på girokortet.

Jeg slutter heraf to ting: Et modtager- (og afsender-) vidnesbyrd er ofte en efterrationalisering som man ikke helt trygt kan forlade sig på, men som alligevel må opsøges fordi det kan give nye aspekter. Og en fortolker er ofte ikke nogen gennemsnitlig sproglig afkoder. Også dette må tilskynde til at spørge flere modtagere før man formoder noget om tekstens virkninger.

Om de reelle modtageres adfærd kan jeg give oplysninger som jeg har fra den reelle afsender, nemlig Rådet, repræsenteret ved Lars Christensen. Modtagerne repræsenterer pr. definition et gennemsnit af den danske befolkning. Ca. 1/3 af alle forældre meldte deres børn ind - kommunikationen har været vellykket.

Rådet har modtaget nogle positive svarbreve. Heraf kom mange tydeligvis fra forældre uden nogen uddannelse. Men en del positive svarbreve kom åbenbart fra veluddannede forældregrupper. Negative svarbreve med afvisning af kommunikationen var afsendt af forældre i middelstands-villakvarterer, og den grund de angav til at afvise foretagendet, var ikke, som man måske skulle

vente, ønsket om at man skulle lave om på trafikken i stedet for på børnene. Den grund forældrene har anført i disse breve er, at man ikke kan lide at børnene er fundet frem via indenrigsministeriets CPR-bånd. Indmeldelse er altså afvist på grund af modstand mod kartoteker. Heller ikke dette kunne man finde frem til uden at udvide fortolkersituationen.

Fortolkeren kan slutte at der ikke er givet udtryk for at forældrene har protesteret mod den nuværende trafiklovgivning, ej heller at de har protesteret mod Rådets loyalitet mod denne lovgivning. Lars Christensen oplyser derimod at protester både mod lovgivningen om biltrafik og mod Rådets holdning hertil er fremkommet fra studerende på børnehaveseminarier. Og jeg kan tilføje: At der ikke er skrevet til Rådet om en sådan protest fra forældreside, er ikke noget bevis for at den ikke findes hos forældre. Man kan godt ønske at beskytte sit barn og samtidig ønske faren mindsket eller dens årsager ændret. Og vi kan ikke vide om en protest mod samfundet har været et motiv til ikke-indmeldelse hos nogle af de resterende 2/3 af forældrene.

Det maksimale kognitive kort hos den reelle modtager, opstillet tentativt af fortolkeren.

Hvilke punkter og forbindelseslinjer der bliver afgørende for kommunikationens modtagelse eller afvisning, kan verificeres ved oplysning fra og om den reelle modtager.

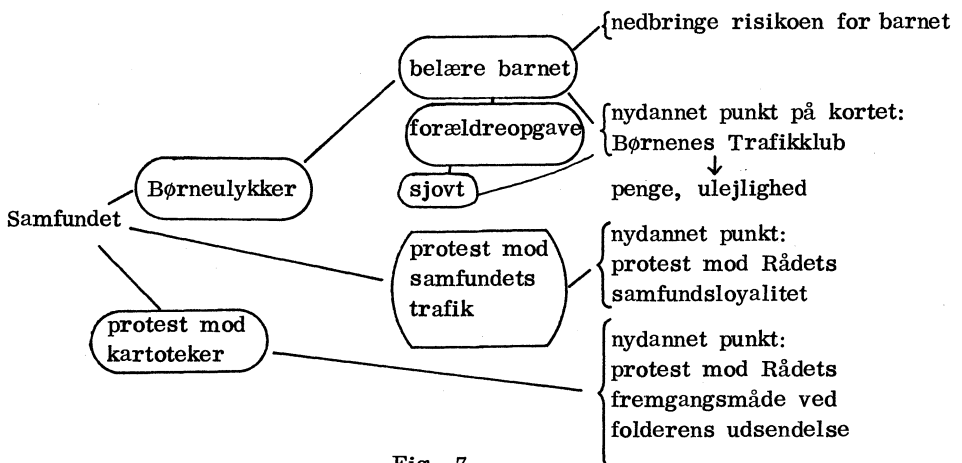

Fig. 7.

Om modtager-adfærd kan jeg tilføje at den mere uanselige og mindre emotionelle norske, tilsvarende tryksag til forældrene har givet 50 % indmeldelse i den tilsvarende børneklub, altså flere end i Danmark. Der er for mange variable størrelser til at man kan gisne om årsager hertil.

- Moralen af alt dette bliver for mig:

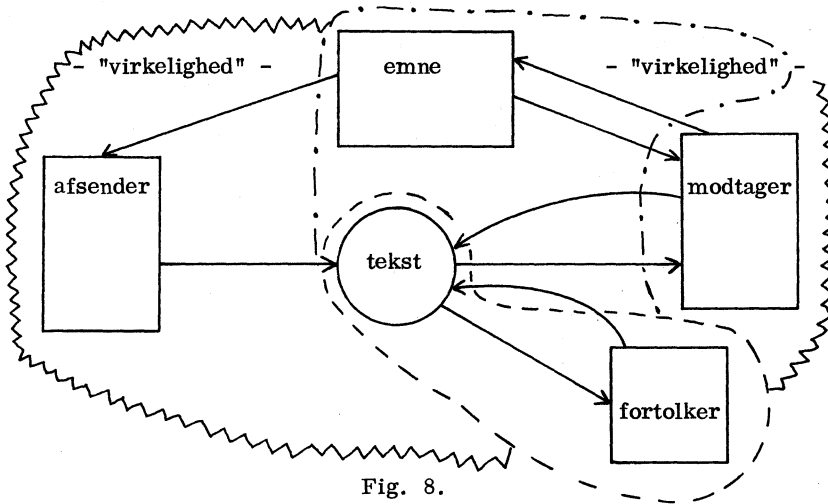

Fig. 8.

En tekstanalyse må forsøge at beskrive teksten på dens egne vilkår. Først da har man afsat for at stille relevante spørgsmål til tekstens funktion i omverdenen. Men man bør samtidig huske at denne analyse af teksten "som den er", foregår i en fortolkersituation med dens specielle formål og forudsætninger (den stiplede linie på fig. 8). Spørgsmålet til "virkeligheden" (linien med punkter og prikker) er nødvendige for at udvide forståelsen af funktionen. Denne forståelse er ikke verificeret før fortolkersituationen er udvidet til også at omfatte tilblivelsessituationen hos den reelle afsender og navnlig tilegnelsessituationen hos den reelle modtager (siksaklinien). Jeg betragter principielt ikke en modtager som passiv, men som aktiv efter en skala fra meget ringe til meget kraftig aktivitet.

Alligevel er en analyse aldrig definitiv, fordi spørgsmålene til afsender og modtager er styret af fortolkeren, og fordi svarene ikke kan være udtømmende.

Det man således kan gøre, er at søge at klarlægge tekstens tilbud og funktion så veldokumenteret som muligt. Hvis fortolkeren derimod udtrykkelig går ud fra en politisk kritik af selve den samfundsideologi som ligger uden om teksten, for derefter at påvise ideologiens afspejling i teksten, er jeg bange for at analysen kan komme til at fungere som en grænsebevarende tautologi for i forvejen overbeviste, og derved bl. a. få mindre effekt end tilsigtet.

Referencer:

- Roman Jakobson: Lingvistik og poetik (Vindrosen 1967, 7)
- Peter Kemp: Sprogets dimensioner (Kbh. 1973).
- S.I. Hayakawa: Vårt språk och vår värld (Sth., flere oplag).
Oversat efter: Language in Action (1941),
Language in Thought and Action (1949).
- E. C. Tolman: Cognitive maps in rats and men (The Psychological Review, 1948.
Optrykt i: Tolman: Behavior and Psychological
Man. University of California Press,
1951 og senere)
- Kurt Lewin: The psychological situations of reward and punishment (i: Lewin:
A Dynamic Theory of Personality. Selected Papers.
McGraw-Hill Publications in Psychology, N.Y. 1935).

Med årstallene i denne liste har jeg søgt at antyde en lille opgave til nærmere undersøgelse. Hayakawa omtaler "verbale kort" med henvisning til semantikerens Alfred Korzybski. Men hans anvendelse af begrebet i forbindelse med den "ekstensionelle" og den "intentionelle" verden antyder at han delvist mener "kognitive kort". Dette begreb blev lanceret af Tolman ud fra rotteforsøg og blev af Tolman overført på menneskelige forhold, dog uden forsøg. Tolmans første bog udkom i 1932. Er der en forbindelse mellem Tolman og Hayakawa? Man kunne undersøge om Hayakawa i sit semantiske tidsskrift har omtalt Tolman.

Samtidig vil jeg dog understrege at en model som den jeg her i al beskedenhed har stjålet, ikke verificeres ved sine historiske forudsætninger, men ved sin hensigtsmæssighed i anvendelse.

PS. På mødet i Hørsholm oplyste Lars Christensen at det er forsikringselskaberne der støtter Børnenes Trafikklub økonomisk. To bemærkninger hertil:

- 1) Også en efter egen mening ikke i forvejen overbevist fortolker kan tage grundigt fejl, jf. fig. 2 + side 167 med kommentar hertil. Da sagen har været fremme i Dagbladet Information, må fig. 7 udvides med diverse punkter.
- 2) En kvalme i ovennævnte anledning skal ikke forhindre mig i at gentage min trossætning: En dansklærer bør ikke politisere, men fremlægge så klart som det er ham muligt.